

hrává v zámku jistého zločinného soudce, vidíme tu nešťastnici Justinu vydanou napospas skutečně odporným trestům; její utrpení je neslýchané; nevíme, co si o takové nespravedlnosti myslet. Nu, co se přihodí? Jedna zcela nešťastná dívka, která výstupu přihlíží, rozohněná tou podívanou požaduje, aby ji na místě podrobili témuž trestu. A získává z něj nekonečné rozkoše. Je tedy určitě pravda, že ctnost způsobuje neštěstí lidí, ne však proto, že by je vystavovala nešťastným událostem, ale proto, že když se odstraní ctnost, pak to, co bylo neštěstím, se stává příležitostí k slastem a trýzně jsou požitky.

Pro Sada je svrchovaný člověk nepřístupný zlu, protože mu nikdo nemůže udělat nic zlého; je člověkem všech vášní a jeho vášně nalézají slast ve všem. Závěr Jeana Paulhana, který za Sadovým sadismem spatřuje úplně opačný sklon³, byl občas přijímán jako výraz paradoxu příliš duchovního na to, aby mohl být pravdivý. Vidíme však, že středem systému je tato idea. Člověk zcela egoistický je ten, kdo dokáže přeměnit všechn odpor v náklonnost, všechnu nechut v zalíbení. Jako onen filosof z budouáru, jenž tvrdí: „Libuji si ve všem, bavím se vším, chci spojit všechny žánry dohromady.“ A proto na sebe ve *120 dnech* Sade vzal jařmo obrovského úkolu udělat úplný výčet všech anomálií, všech úchylek, všech lidských možností. Musí vše vyzkoušet, aby

³ Sade – *Les infortunes de la vertu*. Úvod Jeana Paulhana

nebyl ničemu vydán napospas. „Nebudeš znát nic, pokud jsi nepoznal vše, a jsi-li nesmělý natolik, aby ses zastavil s přirozeností, pak ti přirozenost navždy unikne.“

Chápeme, proč námitka nebohé Justiny: „A jestli se štěstí obrátí?“ nemůže zneklidnit zločinnou duši. Štěstí se může obrátit a stát se nepřízní osudu, ale bude pouze novým štěstím, stejně vytouženým, stejně uspokojujícím jako jiné. Ale vám hrozí popravíšťe! Skončíte možná nejhanebnější smrtí! – Právě to je mé nejdražší přání, odpovídá libertin. „Ah, Julietto,“ říká Borghesová, „chtěla bych, aby mě mé poklesky mohly dovléct jako nejposlednějšího z tvorů k tomu osudu, k němuž je vede jejich volnost. Samo popravíšťe by pro mě bylo trůnem slastí, pohrdala bych na něm smrtí, užívajíc rozkoše, že vydechuji jako oběť vlastních zločinů.“ A jiná osoba: „Skutečný libertin miluje i výčitky, které mu vynáší jeho hanebné chování. Neviděli jsme snad takové, kteří milovali i tresty, jež jim schystala lidská pomstychtivost, kteří je podstupovali s radostí, kteří hleděli na popravíšťe jako na trůn slávy a pořádně by je hnětlo, kdyby na něm nezahynuli se stejnou odvahou, jaká je hnala k hanebnému páchání jejich zločinů? Hle, člověk v posledním stupni promyšlené zkaženosti.“ Co zmůže zákon vůči takové moci? Chce ji trestat a odměňuje ji, ponižuje ji, a přitom ji vynáší. A stejně tak, co zmůže libertin vůči sobě podobnému? Jednoho dne ho zradí a obětuje,

ale tato zrada nechává zažít divokou slast tomu, kdo je její obětí, kdo v ní vidí potvrzena všechna svá tušení a kdo pak umírá v rozkoši, že byl příležitostí k novému zločinu (nemluvě o jiných radostech). Jedna z nejpozoruhodnějších Sadových hrdinek se jmenuje Amélie. Žije ve Švédsku; jednoho dne se setká s Borchampsem, tím spiklencem, o němž jsme hovořili; Borchamps, doufaje v monstrózní popravu, právě vydal panovníkovi všechny členy spiknutí a tato zrada mladou ženu nadchla. „Líbí se mi tvá krutost,“ říká mu. „Přísahej mi, že jednoho dne i já budu tvou obětí; od svých patnácti let mám v hlavě jen myšlenku na to, že zahynu jako oběť krutých vášní libertinství. Nechci zemřít zítra, to ne; má výstřednost nejde tak daleko; ale chci zemřít jen tímto způsobem: stát se při posledním vydechnutí příležitostí k zločinu, to je myšlenka, z níž se mi točí hlava.“ Podivná hlava, jistě hodná této odpovědi: „Tvá hlava se mi líbí k zbláznění a věřím, že spolu dokážeme ohromné věci.“ – „Je zkažená, prohnílá, plátí!“

Tak se vše začíná vyjasňovat: pro celostného člověka, který představuje lidskou bytost v její úplnosti, žádné zlo není možné. Působí-li zlo ostatním, jaká slast! Jestliže ostatní působí zlo jemu, jaké potěšení! Ctnost mu působí slast, protože je slabá a protože ji drtí, a slast mu působí i neřest, protože získává uspokojení z nepořádku, jenž z ní vyplývá, byť by to bylo na jeho účet. Když žije, neexistuje je-

diná událost jeho existence, kterou by nemohl prožívat jako šťastnou. Když umírá, nalézá ve své smrti ještě větší štěstí a v uvědomění své vlastní destrukce vidí vyvrcholení života, který opodstatňuje jediné potřeba ničit. Je tedy pro ostatní nedosažitelný. Nikdo mu nemůže způsobit újmu, nic ho nepřipravuje o jeho moc být sám sebou a těšit se ze sebe sama. To je první smysl jeho samoty. I když napohled se i on stává obětí a otrokem, intenzita vášní, které dokáže ukojit za jakýchkoli okolností, ho ujišťuje o jeho svrchovanosti, dává mu pocítit, že za každé situace, v životě i ve smrti, zůstává všemocný. V tomto ohledu se zdá správné ponechat přes analogie popisů otcovství masochismu Sacher-Masochovi a otcovství sadismu Sadovi. Slast z ponížení u sadovských hrdinů nikdy neumenší jejich panství a nízkost je pozvedá nade vše; veškeré pocity jako výčitky, záliba v trestu, jim zůstávají cizí. Saint-Fonda, který označuje Juliettě: „Má pýcha je taková, že bych si přál, aby mi bylo slouženo vkleče, abych se vší tou mrzkou chátrou, která se nazývá lidem, vždy mluvil jen přes tlumočníka,“ se mladá žena (bez ironie) ptá: „Ale vrtochy libertinství vás z té povýšenosti nevyvádějí?“ – „Pro ty, kdož jsou jako my,“ odpovídá Saint-Fond, „to pokořování rozkošně slouží pýše.“ A Sade v poznámce dodává: „To je snadné pochopit; děláme to, co nikdo nedělá; jsme svého druhu jedineční.“ Totéž uspokojení pýchy na morální rovině, v pocitu, že jsme vyvrženi z lidstva: „Je

třeba, aby se svět třásl, až se dozví o zločinu, který jsme spáchali. Je třeba přinutit lidi stydět se, že jsou stejného druhu jako my; požadují, aby byl postaven pomník, který by tento zločin oznamoval světu, a aby naše jména byla na tomto pomníku vyryta naší vlastní rukou.“ Být Jedinečný, jedinečný svého druhu, právě v tom je znak svrchovanosti a my uvidíme, k jak absolutnímu smyslu Sade tuto kategorii dohnal.

Vše začíná být jasnější; ale v bodě, do něhož jsme dospěli, cítíme také, že vše začíná být velmi temné. Ten pohyb, jímž Jedinečný uniká ovládnutí ze strany druhého, není ani zdaleka průhledný. V některých ohledech jde o jistý druh stoické necitlivosti, již jako by ona dokonalá autonomie člověka vůči světu předpokládala. Ale zároveň je to úplný opak, neboť jsa nezávislý na těch všech, kteří mu nikdy nemohou škodit, Jedinečný na ně ihned uplatňuje vztah absolutní dominance, a to nikoli proto, že druhý vůči nim nic nezmůže, že dýka, mučení, pokořující zacházení se ho ani nedotknou, nýbrž proto, že on vůči druhému může všechno, že dokonce bolest, již mu působí ostatní, mu skýtá slast z moci a pomáhá mu vykonávat vlastní svrchovanost. Nuže, tato situace se jeví jako velmi problematická. Od chvíle, kdy „být pánem sebe sama“ znamená „být pánem ostatních“, od chvíle, kdy má nezávislost nepochází z mé autonomie, ale ze závislosti druhých na mně, je vidět, že zůstávám vázán na druhé a že druhé potřebuji, byť by to bylo k tomu,

abych z nich učinil nic. Na tuto potíž bylo u Sada často poukazováno. Není jisté, zda si ji sám Sade uvědomoval, a jedna ze svérázností tohoto „výjimečného“ myšlení možná pochází z následujícího: když nejsme Sade, je tu rozhodující problém, skrze který jsou mezi pánem a otrokem opět zaváděny vztahy vzájemné solidarity; ale když se jmenujeme Sade, není tu žádný problém, ba dokonce je tu nemožnost v tom nějaký problém vidět.

Nemůžeme zkoumat, jak by bylo třeba, všechny velmi početné texty (u Sada je vždy všechno v nekonečném množství), které se vztahují k této situaci. Po pravdě řečeno, rozpory jsou hojné. Někdy se divokost libertinství jeví jako posedlá rozpory svých slastí. Libertin nezná větší radost než pobíjet své oběti, ale tato radost ničí sama sebe, mizí současně s tím, jak hubí to, co ji vyvolává. „Slast z toho zabít ženu,“ říká jeden, „je brzy pryč; necítí už nic, když je mrtvá; rozkoše z působení utrpení mizí spolu s jejím životem... Poznamenejme ji (žhavým železem), poskvřme ji; tímto pokořením bude trpět až do poslední chvíle svého života a naše chlípnost, nekonečně prodlužovaná, se tak stane rozkošnější.“ Stejným způsobem Saint-Fond, nespokojený s příliš prostými tresty, by si přál pro každou bytost jeden druh nekonečné smrti; proto si představuje, že s pomocí nesporně vynalézavého systému ovládne Peklo a zařídí se tak, aby již na tomto světě vládl tímto nevyčerpatelným zdrojem trýzní na účet bytostí, které

si vybírá. Tu je zřetelně vidět, jak nerozpletitelné vztahy tvoří útlak mezi utlačovaným a utlačitelem. Sadovský člověk čerpá svou existenci ze smrti, kterou rozdává, a někdy spolu s přáním věčnosti života sní i o smrti, kterou by mohl věčně dávat, aby kat i oběť, věčně stojící proti sobě, byli stejnou měrou obdařeni touž mocí, stejným božským atributem věčnosti. Že takový rozpor k Sadovi nedílně patří, o tom nelze pochybovat. Ale ještě častěji se mu stává, že postupuje dále za pomoci vyvozování, které nám povahu jeho světa vysvětluje do mnohem větší hloubky. Clairwilllová vytýká Saint-Fondovi to, co nazývá jeho neomluvitelnými výstřelky, a aby ho znovu přivedla na správnou cestu, dává mu tuto radu: „Nahrad' ten rozkošný nápad, který ti rozpaluje hlavu – nápad prodloužit do nekonečna muka bytosti, kterou vydáváme smrti – nahrad' jej co největší hojností vražd; nezabíjej dlouho téhož jedince, což je nemožné, ale zavraždi jich mnoho dalších, což je snadno proveditelné.“ Vysoký počet je vsutku mnohem správnější řešení. Uvažovat o lidských bytostech z hlediska množství je zabíjí mnohem důkladněji než fyzické násilí, které je ničí. Zločinec se možná s tím, koho zabíjí, nerozlučitelně spojuje. Ale libertin, který, ubíjeje svou oběť, cítí jen potřebu jich obětovat tisíc dalších, se zdá jakékoli dohody s touto obětí zvláštním způsobem prost. Oběť v jeho očích sama neexistuje, není odlišnou bytostí, ale pouhým nekonečně nahraditel-

ným prvkem v nesmírné erotické rovnici. Čteme-li prohlášení jako: „Nic tolik nebaví, nic tolik nerozpaluje hlavu jako vysoký počet,“ chápeme lépe, proč je tolik Sadových úvah založeno na myšlence rovnosti. Všichni lidé jsou si rovni, což znamená, že žádné stvoření není lepší než jiné, všechna jsou zaměnitelná, každé má význam pouhé jednotky v nekonečném výčtu. Před Jedinečným jsou si všechny bytosti rovny v nicotnosti a když je Jedinečný mění v nic, pouze tím tuto nicotu činí zřejmou.

Právě tím je Sadův svět tak podivný. Výjevy krutosti stíhají výjevy krutosti. Opakování jsou nekonečná, pohádková. Je běžné, že libertin v průběhu jediné seance trýzní, vraždí čtyři sta nebo pět set obětí; pak nazítří znovu začíná; a navečer potom nový obřad; poněkud se mění dispozice, ještě více se vzrušujeme a hromadný hrob přibývá k hromadnému hrobu. Avšak pozor! Kdo si neuvědomuje, že ti, kteří při těchto obrovských popravách umírají, už nejsou sebemeně skuteční, a že mizejí-li tak směšně snadno, pak z toho důvodu, že už byli předem zničení jistým aktem úplné a absolutní destrukce, že tu jsou a umírají jen proto, aby podali svědectví o této svého druhu prvotní katastrofě, o tomto ničení, které postihuje nejen je, ale i všechny ostatní? Je to pozoruhodné: svět, v němž Jedinečný kráčí kupředu, je poušť; bytosti, které tu potkává, jsou méně než věci, méně než stíny; tím, že je trýzní, tím, že je ničí, se nezmocňuje jejich života, ale dokazuje jejich

nicotnost, stává se pánem jejich nebytí, a z tohoto nebytí získává svůj nejvyšší požitek. Co to říká vévoda de Blangis na úsvitu 120 dní ženám, shromážděným k potěše čtyř libertinů? „Přemýšlejte o svém postavení: kdo jste vy a kdo jsme my! Třeste se při této myšlence. Nacházíte se mimo území Francie, uprostřed hlubokého lesa, na neobydleném území mezi strmými skalami. Přístupové cesty byly zničeny, jakmile jste jimi prošly. Nalézáte se v nedobytné pevnosti a nikdo o vás neví. Jste odloučeny od svých blízkých, *jste pro ně i pro ostatní svět dávno mrtvé.*“⁴ To musí být pochopeno v pravém smyslu: jsou již mrtvé, zahubené, zavřené v absolutním prázdnu určité Bastily, kde už existence nemá co dělat a kde jejich život slouží už jen k tomu, aby učinil patrnou tuto „již mrtvou“ povahu, s níž se překrývá.

Ponecháváme stranou nekrofilní příběhy, které, ačkoli jsou u Sada dost četné, se zdají být dost vzdáleny „normálním“ možnostem jeho hrdinů. Bylo by ostatně třeba poznamenat, že i když křičí: „Och, jak krásná mrtvola!“ a rozehřívají se necitlivostí k smrti, většinou začínají tím, že vraždí, a účinky právě této agresivní moci se snaží prodloužit až za hranici smrti. Nelze popřít, že tím, co charakterizuje Sadův svět, není chuť splynout se znehybněnou a ztuhlou

⁴ Překlad citátu byl doplněn z českého překladu Arnošta Wolfa: D. A. F. Sade, *120 dní Sodomy*, Ottovo nakladatelství, divize Cesty, Praha 2000 a upraven (pozn. překl.).

existencí, již je mrtvola člověka, ani snaha sklouznout do pasivity jisté formy, představující nepřítomnost formy, skutečnost zcela skutečnou, zbavenou nejistoty života a přece ztělesňující neskutečnost par excellence. Právě naopak, středem sadovského světa je požadavek svrchovanosti, potvrzující se nesmírnou negací. Tato negace, která se uskutečňuje v měřítku velkých čísel, negace, již nemůže uspokojit žádný jednotlivý případ, je bytostně určena k tomu, aby překročila rovinu lidské existence. Sadův člověk se nakrásně může vnucovat ostatním skrze svou moc ničit je: jestli působí dojemem, že na ně nikdy není odkázán, dokonce ani v nutnosti, již mu je jejich ničení, jestli se vždy zdá schopný obejít se bez nich, je tomu tak z toho důvodu, že sám sebe postavil na rovinu, kde s nimi již nemá společnou míru, a také proto, že se na tuto rovinu postavil jednou provždy, že jako horizont svého ničivého plánu stanovil něco, co lidi i jejich nepatrnou existenci nekonečně přesahuje. Jinými slovy řečeno, ta míra, v níž se sadovský člověk zdá být vzhledem ke svým obětem, na nichž však jeho slasti závisejí, úžasně svobodný, je dána tím, že násilí na těchto obětech je zaměřeno na něco jiného než na ně, sahá velmi daleko za ně a na každém zvláštním případě pouze freneticky a donekonečna ověřuje obecný akt ničení, jímž sadovský člověk změnil Boha i svět v nic.

Duch zločinu je u Sada zcela očividně spojen s nesmírným snem o negaci, kterou nedostačující praktické možnosti stále snižují a hyzdí. Nejkrásnější vezdejší zločin je jen ubohost, za niž se libertini stydí. Není mezi nimi jediný, kdo by stejně jako mnich Jeroným necítil hanbu před průměrností svých strašných skutků a nehledal zločin převyšující vše, co by člověk na světě mohl učinit. „A naneštěstí,“ říká, „jej nenacházím; vše, co děláme, je jen obrazem toho, co bychom chtěli být schopni dokázat.“ „Chtěla bych,“ říká Clairwilllová, „najít zločin, jehož setrvalý účinek by působil i tehdy, až já už na něm účastna nebudu, takže by nebylo jediného okamžiku mého života, kdy bych, třeba i ve spánku, nebyla příčinou nějaké špatnosti, a tato špatnost by se rozšířila tak, že by způsobila všeobecnou zkázu nebo nepořádek tak očividný, že by jeho účinek dokonce přesahoval můj život.“ Na to odpovídá Julietta způsobem, jenž by byl autorovi *Nové Justiny* jistě milý: „Pokus se o zločin proti morálce, který lze spáchat písemně.“ Jestli Sade, který ve svém systému co nejvíce omezuje podíl intelektuálních rozkoší, Sade, který téměř úplně potlačil imaginativní erotismus (protože jeho vlastní erotický sen spočívá v tom, že do postav, které nesní, ale skutečně jednají, promítá neskutečný pohyb svých potěšení: Sadův erotismus je erotismem snu, protože po většinu času se uskutečňuje jen ve fikci; ale čím víc je tento erotismus sněný, tím spíš vyza-

duje fikci, z níž bude sen vypuzen, kde bude zhýralost uskutečňována a prožívána), jestli však Sade výjimečně pronesl chválu na představivost, pak z toho důvodu, že si je naprosto vědom, že základem tolika nedokonalých zločinů je jeden neuskutečnitelný zločin, jehož uvědomění je jedině dílem představivosti, a z toho důvodu nechává říci Belmora: „Och, Julietto, jak rozkošné jsou slasti představivosti. V těchto líbezných okamžicích nám patří celá země; jediný tvor se nám nestaví na odpor, pustošíme svět, zalidňujeme jej novými předměty, které znovu obětujeme; jsme schopni všech zločinů, využíváme všech možností, stokrát násobíme hrůzu.“

Pierre Klossowski ve sbírce studií, v níž jsou vyjádřeny nejznamenitější myšlenky nejen o Sadovi, ale také o všech problémech, které Sadova existence může objasnit, vysvětluje velmi složitou povahu vztahů, které má sadovské vědomí vůči Bohu a vůči bližnímu⁵. Ukazuje, že tyto vztahy jsou negativní, ale že v té míře, v jaké je negace skutečná, zavádí znovu pojmy, které potlačuje: pojem Boha a pojem bližního, říká Klossowski, jsou pro libertinovo vědomí nepostradatelné. O tom lze diskutovat nekonečně dlouho, protože Sadovo dílo je chaosem jasných myšlenek, kde vše je řečeno, ale zároveň také

⁵ Klossowski, Pierre – *Sade, mon prochain* [česky: *Sade můj bližní*, Herrmann a synové, Praha, 2004, přeložil Josef Fulka (pozn. překl.)]

zastřeno. Avšak Sadova originalita podle nás spočívá v mimořádně odhodlaném záměru založit svrchovanost člověka na transcendingující moci negace, na moci, která nijak nezávisí na předmětech, jež ničí, a aby tyto předměty zničila, ani nepočítá s jejich předchozí existencí, protože ve chvíli, kdy je ničí, je už předem měla za nicotné. Nuže, tato dialektika nachází zároveň svůj nejlepší příklad a své možné oprávnění ve způsobu, jakým se Sadův Všemohoucí potvrzuje vůči Všemohoucnosti boží.

Maurice Heine zdůraznil výjimečnou neotřesitelnost Sadova ateismu⁶. Ale jak Pierre Klossowski správně stokrát připomíná, tento ateismus není chladnokrevný. Jakmile se v sebeklidnějším rozvíjení výkladu objeví Boží jméno, řeč okamžitě vzpláne, tón stoupá, nenávistné hnutí zachvacuje slova a převrací je. Důkaz vášní nám Sade určitě nepodává ve scénách chlípnosti, avšak násilí, opovržení, žár pýchy a opojení mocí a touhou okamžitě procitají pokaždé, když Jedinečný zpozoruje na své cestě nějaké stopy po Bohu. Idea Boha je určitým způsobem neodčinitelnou chybou člověka, jeho prvotním hříchem, důkazem jeho nicotnosti, je tím, co ospravedlňuje a zároveň dovoluje zločin, neboť vůči

⁶ Sade - *Rozhovor kněze a umírajícího*, s předmlouvou Maurice Heina [česky: Sade, D. A. F.; předmluva Maurice Heine - *Rozhovor kněze a umírajícího a další ateistické texty*, Concordia, Praha, 1998, přeložili Dagmar Steinová a Aleš Pech (pozn. překl.)]

tvoru, který svolil k tomu, že se před Bohem stane ničím, nelze nikdy použít dost silné prostředky ničení. Sade píše: „Idea Boha je jediný omyl, který člověku nemohu prominout.“ To je rozhodující výrok a také jeden z klíčů k celému systému. Víra ve všemocného Boha, který člověku ponechává realitu pouhého stébla slámy, atomu nicoty, ukládá celistvému člověku povinnost znovu se chopit té nadlidské moci a sám tak dostat, ve jménu člověka a na úkor lidí, svrchovanému právu, které lidé přiznali Bohu. Když zločinec zabíjí, je Bohem na zemi, protože mezi sebou a svou obětí uskutečňuje vztahy podřízenosti, v nichž oběť vidí definici božské svrchovanosti. Jakmile skutečný libertín rozpozná sebestenší známku náboženské víry, třeba by to bylo v duši toho nejzkaženějšího zvrhlíka, okamžitě ho odsoudí k smrti, protože tento špatný zvrhlík zničil sám sebe tím, že se vydal do Božích rukou, protože sám sebe považuje za nic, takže ten, kdo ho zabíjí, dává jen do pořádku stav, který je zdáním sotva zahalen.

Sadův člověk neguje lidi, a tato negace se uskutečňuje skrze pojem Boha. Na krátkou chvíli ze sebe dělá Boha, aby před ním lidé znicotněli a pochopili, jaká je nicotnost lidského tvora před Bohem. „Vy, kníže, nemáte rád lidi, že?“ ptá se Julietta - „Nenávidím je. Není chvíle, kdy bych v sobě neživil ten nejodhodlanější záměr jim uškodit. Vskutku není přišernější rasy... Kolik nízkosti, jak je člověk mrzký,

jak nechutný!“ – „Vy však,“ přerušuje ho Julietta, „skutečně máte za to, že jste lidé? Ach, ne, ne, když nad nimi vládneme s tolikou energií, není možné patřit k jejich pokolení.“ – „Má pravdu,“ říká Saint-Fond, „ano, my jsme bohové.“

Avšak dialektický pohyb pokračuje: sadovský člověk, který si přisvojil moc být nad lidmi, již tito lidé bláhově propůjčili Bohu, ani na chvíli nezapomíná, že tato moc je veskrze negativní: být Bohem může znamenat jen jediné, deptat lidi, ničit stvoření. „Chtěl bych být Pandořinou skříňkou,“ říká také Saint-Fond, „aby všechno zlo, vzešlé z mého nitra, zničilo po jedné všechny bytosti.“ A Verneuil: „Kdyby byla pravda, že nějaký Bůh existuje, nebyli bychom jeho soupeři, ničíte to, co on stvořil?“ Právě tímto způsobem postupně vzniká jistá dvojnásobná koncepce Všemohoucnosti, o jejímž posledním smyslu však téměř nemůže být pochyb. P. Klossowski zdůrazňuje význam teorii tohoto Saint-Fonda, jehož poznámky jsme právě připomněli, a který mezi všemi Sadovými hrdiny představuje právě tu výjimku, že věří v Nejvyšší bytost; jenže ten Bůh, v něhož věří, není nijak laskavý, ale naopak „velmi mstivý, velmi barbarský, velmi zlý, velmi nespravedlivý, velmi krutý“; je to Nejvyšší zlovolná bytost, Bůh zla. Sade tuto myšlenku brilantně rozvinul nej-různějšími způsoby. Představuje si Poslední soud, který popisuje s krutým humorem, jež mu je vlastní. Slyšíme Boha, jak spílá dobrým duším těmito slovy:

„Když jste viděli, že všechno na zemi je samá neřest a zločin, proč jste zbloudili na cesty ctnosti? Neměla vás snad neustálá neštěstí, jimiž jsem zahrnoval svět, přesvědčit, že miluji pouze špatnost a že je třeba mě dráždit, abyste se mi zalíbili? Nedával jsem vám snad každý den příklad ničení – proč jste i vy neničili? Jak jsi byl hloupý, žeš mě nenapodoboval!“

Avšak po tomto připomenutí je zřejmé, že tato představa pekelného Boha je jen jedním z momentů dialektiky, s jejíž pomocí se Sadův nadčlověk poté, co ve jménu Boha popřel člověka, pouští do střetnutí s Bohem a popírá i jeho, tentokrát ve jménu přírody, a aby nakonec popřel přírodu, ztotožňuje ji s duchem negace. Negace, jež právě odstranila pojem člověka, na několik okamžiků takřkajíc spočine ve zlém Bohu, načež učiní svým objektem sama sebe. Saint-Fond, který se stal Bohem, zároveň přinutil Boha stát se Saint-Fondem, a Nejvyšší bytost, do jejíž ruku se slabý odevzdal, aby pobídl k odevzdání silného, se afirmuje již jen jako nesmírný útlak nelítostné transcendence, která drtí každého podle míry jeho slabosti. Je to zvěcnělá nenávist vůči lidem ve svém nejvyšším stupni. Avšak sotva dospěl k absolutní existenci, duch negace, který si takto uvědomil sebe sama jako něco nekonečného, se může obrátit pouze proti potvrzení této absolutní existence, proti jedinému předmětu, který je nyní souměřitelný s negací, jež se stala nekonečnou. Je to nenávist k lidem, která se

vtělila v Boha. Nyní je to nenávist k Bohu, která osvobozuje od Boha samu nenávist. Nenávist tak mocná, že do každého okamžiku jako by promítala realitu toho, co ničí, aby se lépe potvrdila a odůvodnila. „Kdyby tato existence – existence Boha – byla pravda, pak uznávám,“ říká Duboisová, „že jen slast neustále dráždit toho, kdo by jí byl oděn, by se stala nejvzácnějším odškodněním za nutnost, jíž by pro mě bylo mít v něj nějakou víru.“ Avšak svědčí takto palčivá nenávist, jak zřejmě má za to Klossowski, o víře, která zapomněla své jméno a uchýlila se k svatokrádeži, aby přiměla Boha vystoupit z mlčení? To se nám nezdá. Vše naopak ukazuje, že tato tolik silná nenávist se na Boha váže s takovým zalíbením jen proto, že v něm našla přednostní záminku i potravu. Bůh je pro Sada očividně jen tím, co nese nenávist vůči němu. Jeho nenávist je příliš silná na to, aby pro ni měl jakýkoli předmět význam; protože je nekonečná, protože vždy přesahuje veškeré meze, stává se jí, že si libuje sama v sobě a že se přivádí do extáze nad touto nekonečností, jíž dává jméno Bůh („Tvůj systém,“ říká Clairwillová Saint-Fondovi, „má svůj zdroj jen v nekonečné hrůze, již máš z Boha.“). Jen ta nenávist je však skutečná a nakonec se dá do boje proti přírodě s toutéž zarytostí jako do boje proti neexistujícímu Bohu, jehož si hnuší.

Pokud skutečně náboženství, Boží jméno, ti „strůjci Boha“, jimiž jsou kněží, rozpoutávají Sadovi nejbouřlivější vášně, pak z toho důvodu, že jedině

slova Bůh a náboženství mohou ztělesnit téměř všechny podoby jeho nenávisti. Sade v Bohu nenávidí nicotnost člověka, který dal sám sobě takového pána, a myšlenka na tuto nicotnost ho znechucuje a rozpaluje do té míry, že může s Bohem jen spolupracovat, aby onu nicotnost potrestal. Dále v Bohu nenávidí všemohoucnost Boží, v níž poznává svou vlastní všemohoucnost, a Bůh se stává obrazem, tělem jeho nekonečné nenávisti. V Bohu konečně nenávidí Boží ubohost, nepatrnost existence, která v té míře, v jaké se potvrzuje jako existence a stvoření, není ničím, neboť tím, co je velké a co je vším, je duch destrukce.

Tento duch destrukce se v Sadově systému identifikuje s přírodou. Jeho mysl v tomto bodě velmi tápala, musel se také zbavit módních ateistických filosofii, k nimž mohl chovat jen sympatie a v nichž jeho argumentů lačný rozum nacházel nevyčerpatelné zdroje. Ale v té míře, v níž dokázal překonat naturalistickou ideologii a nenechal se nachytat vnějškovými podobnostmi, nám podává důkaz, že u něj logika šla až do konce a neuhnula před temnými formami, které ji drží. Příroda je jedno ze slov, které jako tolik autorů jeho doby píše nejraději. Právě ve jménu přírody vede boj proti Bohu a proti všemu, co Bůh představuje, zejména proti morálce. Sadova výřečnost stran tohoto tématu je bez přehánění závratná. Příroda je pro něj nejprve všeobecný život a jeho filosofie spočívá v tom, že se na

stovkách stran opakuje, že nemorální instinkty jsou dobré, protože to jsou přirozené akty, a že první i poslední instancí je příroda. Jinak řečeno, žádná morálka, jde o vládu faktičnosti. Poté se však ocitá v tísní kvůli stejné hodnotě, již je nucen přiznat jak ctnostným instinktům, tak špatným popudům, a zkouší sestavit novou stupnici hodnot, na jejímž vrcholu bude zločin. Jeho hlavní argument spočívá v tom, že zločin je více v souladu s duchem přírody, protože představuje pohyb, tedy život; příroda, která chce tvořit, potřebuje zločin, který ničí: to vše doloženo velmi zevrubně, s nekonečnou zdlouhavostí a občas s pomocí pár dosti pádných důkazů. Avšak tím, že neustále mluví o přírodě, že proti sobě stále vidí tuto nepřekročitelnou a svrchovanou referenci, se sadovský člověk postupně vydraždí a jeho nenávist mu přírodu záhy učiní tak nesnesitelnou, že ji zahrne kletbami a negacemi. „Ano, příteli, ano, nenávidím přírodu.“ Tato revolta má dva hluboké motivy. Na jedné straně mu připadá nepřijatelné, aby neslýchaná ničivá moc, kterou on sám představuje, neměla jiný účel než umožnit přírodě tvořit. Na druhé straně v té míře, v níž je sám částí přírody, cítí, že příroda jeho negaci uniká a že čím více ji hanobí, tím lépe jí slouží, čím důkladněji ji hubí, tím spíš je podřízen jejímu zákonu. Odtud výkřiky nenávisti a revolta vsutku šílená. „Ó, ty slepá a hloupá sílo, kdybych vyhladil na zemi všechny tvory, kteří ji pokrývají, byl bych velmi daleko od

svého cíle, protože bych ti posloužil, macecho, třebaže toužím jen po tom, abych se ti pomstil za tvou blbost nebo za zlovinnost, již dáváš lidem zakusit, když jim nikdy neposkytneš prostředky, aby se oddali hrozným zálibám, které jim vnukáš.“ Zde je vyjádření jistého prvotního a základního pocitu: urážet přírodu je nejhlubší potřebou člověka, tato jeho potřeba je tisíckrát silnější než potřeba urážet Boha. „V tom, co děláme, jsou uráženy jen modly a bytosti, nikoli příroda, a právě ji bych chtěl být schopen hanobit, právě jí bych chtěl kazit plány, křížit její chod, zastavit běh hvězd, přeházet glóby, jež plují vesmírem, zničit, co jí slouží, chránit, co jí škodí, jedním slovem napadat ji v jejím díle, a nedat se mi to.“ A v této pasáži si Sade ještě dovoluje tu nedbalost, že směšuje přírodu s jejími velkými zákony, což mu umožňuje snít o katastrofě, která by tyto zákony mohla zničit, jeho logika však tento kompromis odmítá, a když na jiném místě vymýšlí postavu mechanika, vynalézajícího stroj, který by rozdrtil vesmír na prach, musí to uznat: nikdo by přírodě neprospěl více než on. Sade přesně chápe, že zničit všechny věci neznamena zničit svět, neboť svět není jen všeobecná afirmace, ale všeobecné zničení, takže celek bytí i celek nicoty jej reprezentují stejně dobře. Právě v tom boj proti přírodě představuje v historii člověka dialektickou etapu, jež je mnohem významnější než boj proti Bohu. Aniž bychom jeho myšlení modernizovali, lze říci, že

Sade jako jeden z prvních v ideji světa rozpoznal samotné rysy transcendence, poněvadž je-li idea nicoty součástí světa, lze nicotu světa myslet jen uvnitř jistého celku, kterým je stále svět.

Je-li zločin duchem přírody, není zločinu proti přírodě, a tedy není žádný zločin možný. Sade to tvrdí, tu s tím největším zadostiučiněním, tu s nejživějším vztekem. Je tomu tak proto, že popírat možnost zločinu mu umožňuje popírat mravnost a Boha a všechny lidské hodnoty, ale popírat zločin znamená také zřít se ducha negace, připustit, že duch negace by mohl zrušit sám sebe. To je závěr, proti němuž se energicky staví a který ho postupně vede k tomu, aby odňal přírodě jakoukoli skutečnost. V posledních svazcích *Nové Justiny* (zejména ve svazcích VIII a IX) Julietta zavrhuje všechny své předchozí koncepce a činí doznání následujícími slovy: „Tak pitomá, jak jsem byla, než jsme se rozešly, jsem byla ještě podle přirozenosti, a ty nové systémy, které jsem si od té doby osvojila, mě jí vzdalují...“ Příroda, říká, již v sobě nemá pravdu, skutečnost nebo smysl, stejně jako Bůh: „Och, ty děvko, možná mě šálíš, jako jsem byla dřív šálena odpornou boží chimérou, jíž jsi prý podřízena; nezávisíme víc na tobě než na ní; následkům zřejmě není třeba příčin...“ Tak mizí příroda, ačkoli filosof si ji velmi oblíbil a třebaže mu bylo velmi příjemné dělat z univerzálního života strašný stroj smrti. Jeho cílem však není pouhá nicota. To, oč usiloval, je

svrchovanost dosažená skrze ducha negace dohnaného ke krajnímu bodu. Aby tuto negaci vyzkoušel, Sade postupně využíval lidí, Boha, přírody. Lidé, Bůh, příroda, každý z těchto pojmů v okamžiku, kdy jím prochází negace, zdánlivě nabývá jisté hodnoty, ale vezmeme-li tuto zkušenost v celku, nemají ony okamžiky sebemenší skutečnost, neboť vlastní podstata zkušenosti spočívá právě v jejich vzájemném zničení a zrušení. Čím jsou lidé, jsou-li ničím před Bohem? Čím je Bůh tvář v tvář přírodě? Čím je příroda, donucená zmizet před člověkem, který má v sobě potřebu ji hanobit? A tak se kruh uzavírá. Vyšli jsme od lidí, k člověku jsme se vrátili. Tento člověk má však nyní nové jméno: nazývá se Jediný, jedinečný člověk svého druhu.

Sade, odhaliv, že v člověku je negace mocí, chtěl budoucnost člověka založit na negaci, dohnané na samou hranici. Aby se mu to podařilo, vymyslel jistý princip, který si vypůjčil ze slovníku své doby, princip, který svou dvojnácností představuje velmi důvtipnou volbu. Tímto principem je energie. Energie je vskutku velmi dvojsmyslný pojem. Je zároveň uchováním sil i jejich výdejem, afirmací, která se zavrhuje jen negací, silou, která je ničením. Kromě toho je faktem i zákonem, daností i hodnotou. Je velice pozoruhodné, že Sade v tomto světě vzrušení a vášně ani zdaleka nepostavil na první místo touhu, ale uvedl ji v podřízenost a měl ji za podezřelou. Touha totiž ruší samotu a vede k nebezpečné-

mu uznání světa druhého. Ale když Saint-Fond pro-
hlašuje: „Mé vášně, soustředěné do jediného bodu,
se podobají paprskům slunce, které jsou spojeny
tavicí čočkou – okamžitě sežehnou předmět, který
se nachází v ohnisku,“ vidíme jasně, jak se ničení
může stát synonymem moci, aniž by zničený před-
mět touto operací získal sebemenší hodnotu. Další
přednost tohoto principu: skýtá člověku budouc-
nost, aniž by mu vnucoval uznání jakéhokoli ide-
álního pojmu. Právě to je jedna ze Sadových zásluh.
Chtěl porazit morálku Dobra, ale přes několik pro-
vokujících tvrzení velmi dbal na to, aby ji nenahra-
dil nějakým Evangelielem Zla. Píše-li: „Vše je dobré,
je-li to přes míru,“ můžeme mu vyčítat nejistotu
jeho principu, ale nelze mu vytknout, že by chtěl
založit svrchovanost člověka na svrchovanosti poj-
mů, které by člověku byly nadřazeny. Žádné chová-
ní odtud nevyhází zvýhodněno: je možno vybrat
si, že budeme dělat naprosto cokoli; záleží jen na
tom, abychom při realizaci naší volby byli schopni
sloučit největší ničení a největší afirmaci. V Sado-
vých románech se věci prakticky odehrávají právě
takto. Lidé nejsou šťastní nebo nešťastní podle větší-
ho či menšího množství ctnosti či neřesti, ale podle
energie, již vykazují; neboť, jak píše, „štěstí vyplývá
z energie principů, a žádného štěstí by nemohl dosí-
ci ten, kdo se bez ustání zmítá.“ Julietta, které Saint-
Fond navrhuje plán na zpusošení dvou třetin Fran-
cie hladem, váhá a zalekne se: ihned je ohrožena.

Proč? Protože projevila slabost, napětí její duše kles-
lo a vyšší energie Saint-Fondova se chystá učinit ji
svou kořistí. Tento motiv je ještě jasnější v případě
Durandové. Durandová je travička neschopná sebe-
menší ctnosti; její zkaženost je naprostá. Ale jedno-
ho dne ji benátská vláda požádá, aby rozšířila mor.
Ten plán ji vyděsí, ne pro svou nemorálnost, ale
protože se bojí nebezpečí, kterému by se mohla vy-
stavit. Ihned je odsouzena. Protože se jí nedostávalo
energie, našla svého pána, a tím pánem je smrt.
V nebezpečném životě, říká Sade, záleží jen na tom,
aby nikdy „nechyběla síla potřebná k překročení po-
sledních mezí.“ Lze říci, že tento podivný svět se
neskládá z jedinců, ale ze silových systémů o vyšším
nebo nižším napětí. Tam, kde klesá napětí, nevy-
hnutelně dochází ke katastrofě. Navíc není rozdíl
mezi energií přírody a energií člověka: chlípnost je
něco jako blesk stejně jako je blesk vilností přírody;
slabý bude obětí jednoho i druhého a silný z toho
vyjde s vítězstvím. Justina je zasažena bleskem, Juli-
etta není; v tomto rozuzlení není žádné uspořádání
prozířetelnosti. Justinina slabost přivolává blesk, kte-
rý od sebe svou energií Julietta odpuzuje. Stejně tak
vše, co se děje Justině, ji činí nešťastnou, protože
vše, co se jí dotýká, ji ponižuje; je nám o ní řečeno,
že její sklony byly *počestné, ale nízké*, a tomu je třeba
rozumět v silném slova smyslu. Vše, co stíhá Juliet-
tu, jí naopak vyjevuje její sílu, a ona se z toho těší
jako z jakéhosi růstu sebe sama. Kdyby Julietta ze-

mřela, její smrt, dávajíc jí zakusit naprosté zničení jako naprostý výdej její nesmírné energie, by ji proto přivedla na krajní mez moci a nadšení.

Sade přesně pochopil, že svrchovanost energického člověka, již tento člověk nabývá tím, že se ztotožňuje s duchem negace, je paradoxní stav. Celistvý člověk, který se bezvýhradně potvrzuje, je stejně bezvýhradně zničen. Je člověkem všech vášní a zároveň je necitelný. Začal tím, že zničil sám sebe jako člověka, poté jako Boha, poté jako přírodu, a takto se stal Jediným. Teď může všechno, neboť negace v něm došla na konec všeho. Aby postihl proces jeho formování, vrátil se Sade k jisté velmi soudržné koncepci, které dává klasické jméno apatie. Apatie je duch negace, aplikovaný na člověka, který se rozhodl být svrchovaný. Je to v nějakém smyslu příčina či princip energie. Sade, jak se zdá, uvažuje zhruba takto: dnešní jedinec představuje určité množství síly; většinu času tříští své síly tím, že je zcizuje ve prospěch oněch přeludů, které se nazývají druzí, Bůh, ideál; tímto tříštěním dělá tu chybu, že své možnosti vyčerpává a mrhá jimi, avšak ještě větší chybu dělá tím, že své chování zakládá na slabosti, neboť jestli se vydává pro ostatní, pak z toho důvodu, že věří, že má potřebu se o ně opřít. Osudové selhání: oslabuje se, vydává je zbůhdarma své síly, a své síly vydává, protože se má za slabého. Ale skutečný člověk ví, že je sám, a přijímá tento fakt; popírá v sobě všechno, co se jako dědic

tví sedmnácti století nízkosti vztahuje k někomu jinému než je on sám; city, které ničí, jsou kupříkladu milosrdenství, vděk, láska; tím, že je ničící, zároveň získává zpět všechnu sílu, kterou by musel obětovat těmto ohlupujícím popudům, a co je ještě důležitější, získává z této práce ničení počátek skutečné energie.

Je vskutku třeba pochopit, že apatie nespočívá jen ve zničení „parazitických“ hnutí myslí, ale stejně tak v tom, že se člověk postaví proti spontánnosti jakékoli vášně. Neřestník, který se své neřesti oddává bezprostředně, je jen nedochůdce, které bude ztraceno. I geniální zhýralci, dokonale nadaní k tomu, aby se stali zrůdami, jsou v případě, že se spokojují s podléháním svým sklonům, odsouzeni ke katastrofě. Sade je v tom neústupný: aby se vašeň stala energií, je třeba, aby byla potlačena, aby procházela nutným bodem necitlivosti; pak bude co největší. V počátcích své kariéry slyší Julietta od Clairwillové jen výtky: páchá zločin jen ve vytržení, zapaluje plamen zločinu jen v plameni vášně, staví chlípnost, vření slasti nade vše. Nebezpečné úlevy. Zločin je důležitější než chlípnost; chladnokrevný zločin je větší než zločin vykonaný v žáru citů; ale zločin, „spáchaný v zatvrzení citlivé části lidské bytosti“, zločin temný a tajný je ze všeho největší, protože je skutkem duše, která zničivši v sobě naprosto všechno, shromáždila nesmírnou sílu, která se ztotožní s pohybem úplného zničení, jež připravuje. Všichni

ti velcí libertinové, kteří žijí jen kvůli slasti, jsou velcí jen proto, že v sobě zničili veškerou schopnost zakoušet slast. Právě proto se nechávají strhnout k příšerným anomáliím, jinak by jim průměrnost normálních rozkoší stačila. Ale oni se stali necitelnými: chtějí se těšit ze své necitlivosti, z popření citlivosti, a stávají se zuřivými. Krutost je jen negace sebe sama, dovedená tak daleko, že se mění v ničivý výbuch; necitlivost se stává chvěním celé bytosti, říká Sade; „duše přechází v jistý druh apatie, která se brzy mění ve slasti tisíckrát božštější než ty, které by jim přivodily jejich slabosti“.

Chápeme, že v tomto světě hrají velkou roli principy. Libertin je „hloubavý, soustředěný do sebe, neschopný nechat se unést čímkoli na světě“. Je samotář, nesnáší hluk ani smích; nic ho nesmí rozptylovat; „apatie, nezaujatost ničím, stoicismus, samota vlastní osoby, to je nálada, do níž musí dostat svou duši“. Takovou přeměnu, takovou práci ničení nelze dokončit bez krajních potíží. *Julietta* je něco jako *Bildungsroman*, kniha o učení, z níž se učíme znát pomalé vytváření energické duše. Zdánlivě je Julietta už od začátku zcela zkažená. Ve skutečnosti však zatím má jen několik špatných sklonnů a její hlava je stále nedotčena; stále jí zbývá vykonat obrovské úsilí, neboť jak říká Balzac, *není poražen, kdo má vůli*. Sade podotýká, že v této práci apatie se nacházejí velmi nebezpečné momenty. Stává se například, že necitlivost uvede zhýralce do takového

stavu skleslosti, že se v tu chvíli může velmi dobře vrátit k morálce: má se za zatvrzelého, a přitom je slabost sama, každou chvíli může být zachvácen výčitkami svědomí; nuže, jediný pohyb ctnosti, navraťující hodnotu světu člověka a Boha, dokáže zničit všechnu jeho moc; ze závrtné výše, v níž se nachází, se zřítí dolů a tento pád obvykle znamená jeho smrt. Jestli na oplátku v tomto stavu skleslosti, kdy vůči nejhorším výstřelkům pocituje jen mdlé zhnušení, najde poslední vzepětí síly, aby tuto necitlivost zvětšil, vynalézaje nové výstřelky, které se mu hnusí více, přejde od skleslosti ke všemohoucnosti, od zatvrzení k nejkrajnější vůli a „ze všech stran rozechvěn“ se bude svrchovaně těšit ze sebe sama daleko za všemi mezemi.

Jednou z překvapivých stránek Sada a jeho osudu je fakt, že ačkoli neexistuje lepší symbol skandálu než je on, všechno to, co je v jeho myšlení skandálně odvážné, nám zůstalo tak dlouho neznámé. Není nutné vypočítávat témata, která odkryl a k jejichž opětovnému potvrzení vydají nejsmělejší duchové nadcházejících staletí všechnu svou odvahu: poznali jsme je v průběhu výkladu, a to jsme se při odhalování pohybu tohoto myšlení omezili jen na základní body. Mohli jsme stejně tak dobře uvést jeho koncepci snu, v němž vidí práci ducha, který se

zнову stal pudem a uniká morálce dne – nebo všechny ty úvahy, jimiž předchází Freuda, například tuto: „To v lůně matky se tvoří orgány, které nás mají uschopňovat k tomu či onomu rozmaru; první ukázané předměty, první zaslechnuté rozhovory zcela určí směr životní síly; výchova je marná, nic už nemění.“ V Sadovi se skrývá čistě tradiční moralista, a bylo by snadné dát dohromady výběr maxim, vedle nichž by se maximy La Rochefoucauldovy zdály slabé a nejisté. Vytýká se mu, že špatně píše, a vskutku píše někdy ve spěchu a s rozvleklostí, která vyčerpává trpělivost; ale je také schopen zvláštního humoru, jeho styl dosahuje v excesech jisté ledové veselosti, jakési studené nevinnosti, jímž lze dát přednost před vši ironií Voltaireovou a které se nenajdou u žádného jiného francouzského spisovatele. Všechny tyto zásluhy jsou mimořádné, byly však marné: až do onoho dne, kdy nám Apollinaire, Maurice Heine či André Breton se svým věšteckým smyslem pro skryté síly dějin k němu otevřeli cestu, a dokonce i poté, až k úplně posledním studiím Georgese Bataille, Jeana Paulhana a P. Klossowského Sade, mistr velkých témat moderního myšlení a senzibility dál zářil jako prázdné jméno. Proč? Protože toto myšlení je dílem šílenství a protože mu jako forma slouží zvrácenost, od níž se svět odvrátil. Navíc se toto myšlení představuje coby teorie tohoto sklonu, je jeho otiskem, chce převést nejodpornější anomálii v úplnou vizi světa. Filo-

sofie se poprvé veřejně formulovala jako produkt nemoci⁷ a systém, jehož jedinou zárukou je prioritní úchylného jedince, bezostyšně potvrdila coby obecné logické myšlení.

I v tom je jeden ze Sadových velkých činů. Lze říci, že sám sebe vysvětlil tím, že napsal text, v němž zaznamenává vše, jež se vztahuje k tomu, co ho trýzní, a v němž zjišťuje, o jaké souvislosti a o jaké logice jeho obsedantní poznámky svědčí. Ale na druhé straně jako první hrdě dokázal, že z určitého osobního a dokonce zrůdného způsobu chování se dá právem získat vize světa dosti významná na to, aby velcí duchové usilující výlučně o hledání smyslu lidského údělu neudělali nic více, než že znovu potvrdili hlavní perspektivy a podpořili jejich platnost. Sade měl odvalu potvrdit, že když nebojácně přijme své podivné záliby a učiní z nich východisko a princip všeho rozumu, dává filosofii nejpevnější základ, který mohl najít, a začne být s to interpretovat do hloubky lidský osud v jeho celku. Takový nárok nám bezpochyby už nemusí nahánět strach, uznejme však, že jsme jej sotva začali brát vážně, a uznejme také, že po dlouhou dobu dokázal od Sadova myšlení odhánět i ty, kdo se o Sada zajímali.

⁷ Sade to uznává bez ostychu: „Člověk, který má zvláštní choutky, je nemocný.“

Čím nejprve byl? Zrůdnou výjimkou, zcela mimo lidstvo. „Sadova zvláštnost,“ říkal Nodier, „tkví v tom, že spáchal zločin tak zrůdný, že jej nelze charakterizovat bez nebezpečí.“ (To určitým způsobem vskutku bylo Sadovou tížádností: být nevinný dílem viny, rozbít navždy svými excesy normu, zákon, který by ho mohl soudit.) Jiný vrstevník, Pitou, píše dost hrůzostrašně: „Spravedlnost ho vykážala do vězeňského kouta, dávajíc všem vězňům svolení zbavit se toho břemene.“ Když v něm potom byl uznán příklad odchylky, vlastní některým lidem, byl horlivě uzavírán do té nepojmenovatelné zvrácenosti, k níž se právem mohlo hodit jen toto jediné jméno. I později, když se z této zvrácenosti udělala Sadova zásluha, když v něm byl spatřen člověk dost svobodný k tomu, aby objevil nové vědění a člověk výjimečný všemi způsoby, jak svým osudem, tak svým zaměřením, když byla nakonec v sadismu spatřena možnost týkající se celého lidstva, i nadále bylo opomíjeno vlastní Sadovo myšlení, jako kdybychom si byli jisti, že v sadismu je více původnosti a hodnověrnosti, než ve způsobu, jakým jej samotný Sade mohl interpretovat. Nuže, při pohledu zblízka se ukazuje, že toto myšlení je základní a že uprostřed rozporů, do nichž se dostává, nám k problému, který ilustruje Sadovo jméno, přináší názory podstatnější než ty, které nám až dosud umožnila chápat sebestřejší a sebeosvícenější úvaha. Neříkáme, že toto myšlení je schůdné. Ukazuje nám však, že

mezi normálním člověkem, který zavírá sadistu do slepé uličky, a člověkem sadistickým, který z této slepé uličky dělá východisko, je to ten druhý, kdo ví více o pravdě a logice své situace a kdo jí rozumí do největší hloubky, takže může normálnímu člověku pomoci pochopit sebe sama, pomáhaje mu pozměnit podmínky veškerého chápání.